

บทที่ ๔

อิทธิพลของพระคัมภีร์ต่าง ๆ

๔.๑ อิทธิพลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก

ความนำ

ในการศึกษาวิชาภาษาบาลีสันสกฤต นอกจากพระไตรปิฎกแล้ว คัมภีร์อรรถกถาและปกรณ์วิเสศนับเป็นตำราหลักสำคัญที่นิสิตต้องศึกษา เพราะคัมภีร์เหล่านั้นเป็นแหล่งความรู้ต้นเค้าที่ทำให้กำเนิดคัมภีร์รุ่นต่อมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพระไตรปิฎก ได้บรรจุความรู้ไว้หลากหลายทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรม การเมือง ระบบเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งภาษาอินเดียโบราณ แต่ความรู้เหล่านั้นต้องอาศัยคัมภีร์อรรถกถาและปกรณ์วิเสศเป็นกุญแจไขจึงจะสามารถเข้าถึงความรู้เหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง โดยเหตุที่คัมภีร์อรรถกถาและปกรณ์วิเสศมีความสำคัญดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้ศึกษาประวัติของคัมภีร์ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งประวัติของผู้แต่งด้วย เพื่อให้ได้ทราบถึงเหตุผลและวัตถุประสงค์ในการแต่ง อีกทั้งได้ทราบความคิดของผู้แต่งเกี่ยวกับการตีความคำสอนในพระไตรปิฎกรวมทั้งความคิดเกี่ยวกับสภาพการณ์ต่างๆในยุคนั้นด้วย อันสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมไทยในยุคปัจจุบันอันเป็นสังคมพระพุทธศาสนาด้วยกัน^๑

ภาษามคธ หรือบาลี

ภาษาบาลีถือว่าเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการตรัสแสดงพระธรรมเทศนา ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงให้ความเคารพและประนมมือไหว้เมื่อได้ยินพระสงฆ์แสดงธรรม ยิ่งเมื่อนำพระไตรปิฎกมาจารึกด้วยภาษาบาลีจึงได้เพิ่มศรัทธายิ่งขึ้น อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ให้ความเห็นเชิงวิจารณ์ไว้ในหนังสือ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาบางตอนว่า “..ภาษามคธเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ตรัส มคธเป็นชื่ออาณาจักรใหญ่ในยุคพุทธกาล ..เราเรียกภาษามคธว่า ภาษาบาลี แปลว่าภาษาที่มีแบบแผนหรือบางทีเรียกว่า ดันติภาษา ยังมีอีกอย่างหนึ่งว่า มาคธีภาษา ภาษานี้จัดเข้าในตระกูลปรากฤตเป็นภาสามัญที่ชาวเมืองใช้พูดกัน..”^๒

^๑ www.larndham.net/index.php?showtopic=๑๘๗๕๘ - ๓๕k

^๒ เสถียร โพธิ์นันทะ, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สื่อการค้า, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๑.

วิเคราะห์ เรื่อง พระพุทธองค์ทรงใช้ภาษามคธภาษาเดียวเท่านั้นหรือในการเผยแผ่พระ
 สัทธรรม เพราะในชมพูทวีปนั้นมีภาษาของแต่ละแคว้นไม่เหมือนกันข้อนี้มีวิเคราะห์ว่า “ พระ
 พุทธองค์หาได้ใช้ภาษามคธเพียงภาษาเดียวไม่ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น พวกชาวต่างแคว้นที่มีภาษา
 เฉพาะแคว้นของตนก็จักไม่เข้าใจได้ พระองค์ทรงตรัสได้หลายภาษาแน่ เพราะการศึกษาเล่าเรียนใน
 ศิลปวิทยาต่าง ๆ อันควรแก่ชาติดิยราชกุมาร พระองค์ทรงได้ศึกษามาสิ้น..”^๑

พระไตรปิฎก ชุดหนึ่ง มีจำนวน ๔๕ เล่ม วางเรียงรายกันไปตามลำดับหมายเลขบอกเล่ม
 ที่พิมพ์ไว้บนสันปก ตั้งแต่เล่มที่ ๑ เรื่อยไปจนถึงเล่มที่ ๔๕ แบ่งเป็น ๓ หมวด คือ เล่ม ที่ ๑ - ๘ เป็น
 หมวดที่ ๑ เรียกว่า พระวินัยปิฎก (หมวดพระวินัย) เล่มที่ ๙ - ๑๓ เป็นหมวดที่ ๒ เรียกว่า พระ
 สุตตันตปิฎก (หมวดพระสูตร) และเล่มที่ ๑๔ - ๔๕ เป็นหมวดที่ ๓ เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก
 (หมวดพระอภิธรรม) รวม ๓ หมวดนี้ แหะที่เรียกชื่อรวมว่า พระไตรปิฎก (ไตร แปลว่า ๓ ปิฎก
 แปลว่า ตระกร้า ในที่นี้หมายถึงหมวด)^๒

๔.๑.๑ พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม

๔.๑.๑ พระวินัยปิฎกมี ๕ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๘ เล่ม มีชื่อ ดังนี้

๔.๑.๑.๑ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภิกขุวิภังค์) ภาค ๑

๔.๑.๑.๒ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภิกขุวิภังค์) ภาค ๒

๔.๑.๑.๓ พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์

๔.๑.๑.๔ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

๔.๑.๑.๕ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒

๔.๑.๑.๖ พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๑

๔.๑.๑.๗ พระวินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค ๒

๔.๑.๑.๘ พระวินัยปิฎก ปริวาร

๔.๑.๒ พระสุตตันตปิฎก มี ๓๗ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๒๕ เล่ม มีชื่อดังนี้

๑) ทีฆนิกาย มี ๓ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๓ เล่ม

ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค

ทีฆนิกาย มหาวรรค

ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

๒) มัชฌิมนิกาย มี ๓ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๓ เล่ม

^๑ อ่างแล้ว, เสถียร โปธินันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๐๒.

^๒ http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu๒/Article/article_๑๘.htm

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
 มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์

๓) สังยุตตนิกาย มี ๕ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๕ เล่ม

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
 สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
 สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
 สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

๔) อังคุตตรนิกาย มี ๑๑ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๕ เล่ม

อังคุตตรนิกาย เอกก - ทุก - ติกนิบาต
 อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
 อังคุตตรนิกาย ปัญจก - นักกนิบาต
 อังคุตตรนิกาย สัตตก - อัฏฐก - นวกนิบาต
 อังคุตตรนิกาย ทสก - เอกาทสกนิบาต

๕) ขุททกนิกาย มี ๑๕ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๕ เล่ม

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
 ขุททกนิกาย ธรรมบท
 ขุททกนิกาย อุทาน
 ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
 ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
 ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ
 ขุททกนิกาย เปตวัตถุ
 ขุททกนิกาย เถรคาถา
 ขุททกนิกาย เถรีคาถา
 ขุททกนิกาย ชาตกะ ภาค ๑
 ขุททกนิกาย ชาตกะ ภาค ๒
 ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
 ขุททกนิกาย จุฬนิทเทศ
 ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค

ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑

ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒

ขุททกนิกาย พุททวงศ์

ขุททกนิกาย จริยาปิฎก^๑

๔.๑.๓ พระอภิธรรมปิฎก มี ๗ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๑๒ เล่ม มีชื่อดังนี้^๒

พระอภิธรรมปิฎก ชัมมสังคณี

๔.๑.๓.๑ พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์

๔.๑.๓.๒ พระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา

๔.๑.๓.๓ พระอภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ

๔.๑.๓.๔ พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ

๔.๑.๓.๕ พระอภิธรรมปิฎก ยมก ภาค ๑

๔.๑.๓.๖ พระอภิธรรมปิฎก ยมก ภาค ๒

๔.๑.๓.๗ พระอภิธรรมปิฎก ปฎิฐาน ภาค ๑

๔.๑.๓.๘ พระอภิธรรมปิฎก ปฎิฐาน ภาค ๒

๔.๑.๓.๙ พระอภิธรรมปิฎก ปฎิฐาน ภาค ๓

๔.๑.๓.๑๐ พระอภิธรรมปิฎก ปฎิฐาน ภาค ๔

๔.๑.๓.๑๑ พระอภิธรรมปิฎก ปฎิฐาน ภาค ๕

๔.๑.๓.๑๒ พระอภิธรรมปิฎก ปฎิฐาน ภาค ๖

๔.๒ อิทธิพลจากคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาเป็นชื่อของคัมภีร์หรือหนังสือที่แต่งอธิบายความหรือคำที่ ยากใน พระไตรปิฎกให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยยกศัพท์ออกมาอธิบายเป็นศัพท์ๆ บ้าง ยกข้อความหรือประโยค ยาวๆ มาขยายความให้ชัดเจนขึ้นบ้าง แสดงทัศนะและวินิจฉัยของผู้แต่งสอดแทรกเข้าไปบ้าง เป็น หนังสือที่มีอุปการะแก่ผู้ศึกษาพระไตรปิฎกรุ่นหลังๆ มาก ผู้แต่งหนังสืออรรถกถา เรียกกันว่า พระ อรรถกถาจารย์ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก และได้แต่งหนังสืออรรถกถาอธิบายไว้หมดครบทั้งหมด

^๑ http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu๒/Article/article_๑๘.htm

^๒ http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu๒/Article/article_๑๘.htm

คัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ

๔.๒.๑ คัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎก

มหาวิภังค์ ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 มหาวิภังค์ ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 ภิกขุณีวิภังค์ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 มหาวรรค ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 มหาวรรค ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 จุลวรรค ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 จุลวรรค ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา
 ปรีวาร มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา

๔.๒.๒ คัมภีร์อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สุมังคลวิลาสินี
 ทีฆนิกาย มหาวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สุมังคลวิลาสินี
 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สุมังคลวิลาสินี
 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปปัญจสุทนี
 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปปัญจสุทนี
 มัชฌิมนิกาย อุपरูปณณาสก มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปปัญจสุทนี
 สังยุตตนิกาย สคาถวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สารัตถปกาสินี
 สังยุตตนิกาย นิทานวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สารัตถปกาสินี
 สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สารัตถปกาสินี
 สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สารัตถปกาสินี
 สังยุตตนิกาย มหาวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สารัตถปกาสินี
 อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มโนรณปุรณี
 อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มโนรณปุรณี
 อังคุตตรนิกาย ปัญจก-นัคกนิบาต มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มโนรณปุรณี
 อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มโนรณปุรณี
 อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มโนรณปุรณี
 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถ โขติกา
 ขุททกนิกาย ธรรมบท มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ รัมมปทัฏฐกถา

ขุททกนิกาย อุทาน-อติวุตตะกะ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ขุททกนิกาย สุตตนิบาต มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถโชติกา
 ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ-เปตวัตถุ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ขุททกนิกาย เถรคาถา-เถรีคาถา มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ชาตกัฏฐกถา
 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ชาตกัฏฐกถา
 ขุททกนิกาย มหานิทเทศ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สัทธัมมปัสโชติกา
 ขุททกนิกาย จุฬนิทเทศ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สัทธัมมปัสโชติกา
 ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สัทธรรมปกาสินี
 ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ วิสุททชนวิลาสินี
 ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ วิสุททชนวิลาสินี
 ขุททกนิกาย พุททวงค์ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มธรรตถวิลาสินี
 ขุททกนิกาย จริยาปิฎก มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี

๔.๒.๓ คัมภีร์อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

ัมมสังคณี มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ อัญญาสาลินี
 วิภังค์ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ สัมโมหวิโนทนี
 ธาตุกถา-ปุคคลบัญญัติ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 กถาวัตถุ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ยมก ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ยมก ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ปัญฐาน ภาค ๑ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ปัญฐาน ภาค ๒ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ปัญฐาน ภาค ๓ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ปัญฐาน ภาค ๔ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ปัญฐาน ภาค ๕ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี
 ปัญฐาน ภาค ๖ มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ ปรมัตถทีปนี^๑

^๑ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ช. ๕, ราชบัณฑิต) พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์
 ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลิ้มเชิงเข็ง, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๖.

๔.๓ อิทธิพลจากคัมภีร์ฎีกา

คำว่า “ฎีกา” แปลว่า วาจาเป็นเครื่องกำหนด เล็งนัยเฉพาะคำพูด การเกิดขึ้นของฎีกานั้น มีจุดหมายสำคัญเพื่ออธิบายคำในอรรถกถาให้เข้าใจง่ายขึ้น และจะอธิบายเฉพาะข้อความที่ยากหรือไม่ชัดเจนมากกว่าแง่อื่น เพราะในอรรถกถานั้นจะอธิบายพระไตรปิฎกในแง่มุมต่างๆ อย่างกว้างขวาง ในแง่ของความคิด ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ

คำว่า “ฎีกา” นี้ มักจะใช้คำอื่นนำหน้า เช่น คำว่า ลีนตลปกาสนา ลีนตลปกาลินี ซึ่งแปลว่า การประกาศหรือเปิดเผยเนื้อความที่เร้นลับ บางครั้งก็ใช้คำว่า ลีนตลโชตนา หมายถึง การทำเนื้อความที่ลึกลับให้สว่าง และมีคำอื่น ๆ เช่น คำว่า ทีปนี เป็นคำลงท้าย ซึ่งหมายถึงการอธิบายให้แจ่มแจ้ง ซึ่งเหล่านี้ล้วนจัดอยู่ในประเภทฎีกาทั้งสิ้นคัมภีร์ฎีกาถือกำเนิดขึ้นหลังอรรถกถา ดร.จีพี มาล ลาเซเกรรา (Dr. G.P. Malalaker) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “บ่อเกิดของคัมภีร์ฎีกาแตกต่างจากอรรถกถา คือ มีบ่อเกิดที่ศรีลังกาเป็นครั้งแรก และผู้แต่งคัมภีร์ฎีกาก็เป็นปราชญ์ชาวศรีลังกา” ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ฎีกานั้นมีเรื่องเล่าว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ พระมหากัสสปะ เป็นพระเถระรูปหนึ่งของศรีลังกา (ชื่อไปพ้องกับพระมหากัสสปะ สมัยทำสังคายนาครั้งที่ ๑) ได้จัดให้มีการทำสังคายนาขึ้นซึ่งนับว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ ๗ โดยมีพระเจ้าปรักกมพาหุ ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ ในการทำสังคายนาครั้งนี้ ได้มีการแต่งคัมภีร์ฎีกาขึ้นเพื่ออธิบายข้อความในอรรถกถาโดยพระเถระหลายรูปได้ร่วมกันแต่ง ซึ่งได้กลายมาเป็นแบบอย่างการแต่งฎีกาและอนุฎีกาสืบต่อมา นอกจากนี้ การแต่งฎีกาในสมัยนั้น ได้มีพระสงฆ์ชาวพม่าหลายรูปที่ไปศึกษาที่คณะมหาวิหารในศรีลังกาเข้าร่วม แต่งคัมภีร์ฎีกาด้วย คัมภีร์ฎีกาถือกำเนิดขึ้นและรุ่งเรืองมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๒๔ ในช่วงนี้ได้มีผู้แบ่งสมัยของการแต่งคัมภีร์ฎีกา เพื่ออธิบายอรรถกถาออกเป็น ๓ สมัย คือ

สมัยแรก คัมภีร์ฎีกาเริ่มจากการแต่งของพระชัมปาละและพระอานันท์ ชื่อพ้องกับพระอานันท์ ซึ่งเป็นพุทธอนุชาในสมัยพุทธกาล (การแต่งในสมัยนี้นิยมใช้คำว่า “ลีนตลปกาสนา” หรือ “ลีนตลโชตนา”

สมัยที่สอง ในสมัยนี้ นักปราชญ์ที่แต่งคัมภีร์ฎีกา มักใช้คำว่า “คณฐิ” ต่อท้ายชื่อปกรณ์ เป็นประเภทคณฐิบท เช่น มหาคณฐิบท จูพคณฐิบท เป็นต้น

สมัยที่สาม นักปราชญ์ผู้แต่งคัมภีร์ฎีกา มักใช้คำว่า “ฎีกา” นำหน้าหรือต่อท้ายปกรณ์หนึ่ง ยังมีคัมภีร์ฎีกาที่พระสงฆ์ชาวพม่าได้แต่งขึ้น วิธีการแต่งมักจะเลียนแบบประเพณีนิยมของ

พระสงฆ์ชาวศรีลังกาเป็นส่วนใหญ่ และในคัมภีร์ก็มีได้ระบุว่า แต่งเมื่อใดหรือสมัยใดไว้ด้วย จึงเป็นการยากที่จะทราบสมัยหรือระยะเวลาที่แน่ชัด อย่างไรก็ตาม ฎีกาเหล่านี้ก็สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นภายหลังฎีกาของพระสงฆ์ชาวศรีลังกา

การแบ่งประเภทของคัมภีร์ฎีกา

คัมภีร์ฎีกาแบ่ง ได้ ๓ ประเภท ซึ่งแบ่งไปตามประเภทของไตรปิฎก คือฎีกาวินัย ฎีกาวินัย มีจำนวน ๑๐ คัมภีร์ คือ

๔.๓.๑ สารัตถทีปนี ฎีกาวินัย เป็นฎีกาของสมันตปาสาทิกา เป็นผลงานการแต่งของพระสารีบุตร ซึ่งเป็นพระสงฆ์ชาวศรีลังกา

๔.๓.๒ วิมตติวินทนี ฎีกาวินัย แต่งขึ้นเพื่ออธิบายศัพท์และประโยคในสมันตปาสาทิกา เป็นผลงานการแต่งของพระ มหากัสสปะ ท่านพำนักอยู่ ณ อุทุมพคีรีวิหาร ศรีลังกา

๔.๓.๓ วชิรพุทธิ ฎีกาวินัย แต่งขึ้นเพื่ออธิบายศัพท์และประโยคในสมันตปาสาทิกา เป็นผลงานของพระวชิรพุทธิ

๔.๓.๔ วินยัตถมัญชสา ฎีกาปาติโมกข์ เป็นผลงานของพระพุทธานะ

๔.๓.๕ สุมังคลปกาสินี ฎีกาขุททกศึกษา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๔.๓.๖ วินยัตถสารสันทีปนี ฎีกาวินัยวิจยสังคหะ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๔.๓.๗ ลี้นตปกาสนาฎีกาอุตตรวินยวินิจจย เป็นชื่อที่ตั้งใหม่ ซึ่งชื่อเดิม คือ อริมัททนะ เป็นผลงานของพระเรวตะ แต่งที่เมืองพุกาม

๔.๓.๘ วินยวิมตติเจตนิ นวฎีกามูลศึกษา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๔.๓.๙ อนุตตามทีปนี ฎีกาปาติมุตตกวินยวินิจจยสังคหะ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๔.๓.๑๐ วินยาลังการ ฎีกาปาติมุตตกวินยวินิจจยสังคหะ เป็นผลงานของพระติปิฎกลังการเถระ แต่งที่ประเทศพม่า

ฎีกาสุตตันตะ ฎีกาพระสูตรมีจำนวน ๗ คัมภีร์ คือ

๑. ลี้นตปกาสนา ฎีกาทีฆนิกาย เป็นผลงานของพระธัมมปาละ

๒. ลี้นตปกาสนา ฎีกามัชฌิมนิกาย เป็นผลงานของพระธัมมปาละ

๓. ลี้นตปกาสนา ฎีกาสังยุตตนิกาย เป็นผลงานของพระธัมมปาละ

๔. ลี้นตปกาสนา ฎีกานิบาตชาดก ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๕. ปรมัตถมัญชสา มหาฎีกาวิสุทธีมรรค เป็นผลงานของพระธัมมปาละ

๖. ตั้งเขปัตตโชตนิ จุฬฎีกาวิสุทธีมรรค ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๗. ฎีกาสัจจสังเขป เป็นผลงานของพระวาจิสสระ แต่งที่ศรีลังกา

ฎีกาอภิธรรม ฎีกาอภิธรรมนี้มีจำนวน ๒๗ คัมภีร์ คือ

๑. ลี้นตลโขตนา มุลฎีกาธัมมสังคณี เป็นผลงานของพระอานันทาจารย์ แต่งที่ ศรีลังกา
๒. ลี้นตลปาสินี อนุฎีกาธัมมสังคณี ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๓. ลี้นตลโขตนา มุลฎีกาวิภังค์ เป็นผลงานของพระอานันทาจารย์ แต่งที่ศรีลังกา
๔. ลี้นตลปกาสิณี อนุฎีกาวิภังค์ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๕. ลี้นตลปกาสิณี มุลฎีกาธาตุกกา เป็นผลงานของอานันทาจารย์ แต่งที่ศรีลังกา
๖. ลี้นตลปกาสิณี อนุฎีกาธาตุกกา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๗. ลี้นตลโขตนา มุลฎีกาปุคคลบัญญัติ เป็นผลงานของพระอานันทาจารย์ แต่งที่ศรีลังกา
๘. ลี้นตลปกาสิณี อนุฎีกาปุคคลบัญญัติ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๙. ลี้นตลโขตนา มุลฎีกากถาวัตถุ เป็นผลงานของพระอานันทาจารย์ แต่งที่ศรีลังกา
๑๐. ลี้นตลปกาสิณี อนุฎีกากถาวัตถุ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๑๑. ลี้นตลโขตนา มุลฎีกากถาวัตถุ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๑๒. ลี้นตลปาสินี อนุฎีกายมก ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๑๓. ลี้นตลโขตนา มุลฎีกาปฏิฐานเป็นผลงานของพระอานันทาจารย์ แต่งที่ศรีลังกา
๑๔. ลี้นตลปกาสิณี อนุฎีกาปฏิฐาน ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๑๕. มธุสาร์ตถทีปนี ฎีกาอธิบายความของมุลฎีกา เป็นผลงานของพระอานันทเถระ พระสงฆ์ชาวพม่า แต่งที่เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า
๑๖. โปราณฎีกาอภิธัมมวารดาร ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๑๗. อภิธัมมัตถวิภาสนี ฎีกาอภิธัมมวารดาร เป็นผลงานของพระสุ่มังคละ
๑๘. อภิธัมมัตถวิภาวินี ฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ เป็นผลงานของพระสุ่มังคลาจารย์ พระเถระชาวศรีลังกา แต่งที่เมืองปุลลัตติ)เมืองโปโลนารูว (ศรีลังกา
๑๙. ปรมัตถมัชชสา อนุฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๒๐. มนีสารมัชชสา นวฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ เป็นผลงานของพระอริยวังสะพ่านักอยู่เมืองสกาย ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของพม่า
๒๑. สังเขปวันฉนา ฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ เป็นผลงานของพระ โชติกเถระ
๒๒. อฝคคสาร์ตถทีปนี จุฬฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ เป็นผลงานของพระมหาสุวัณณทีปเถระ แต่งที่ประเทศพม่า
๒๓. มุขมัตถกถา โปราณฎีกาปรมัตถวินิจัย ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

๒๔. ฎีกาปรมัตตวินิจจย ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๒๕. ฎีกาخمปกรณะ เป็นผลงานของพระخمกะ
๒๖. ถิ่นตลปกาสินี โปราณฎีกานามรูปปริจเฉท ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
๒๗. ปรมัตตทีปนีฎีกา เป็นผลงานของท่านอาจารย์เลดี อุ ญาณะ หรือ ญาณะชชะเป็นพระเถระชาวพม่า คัมภีร์เป็นคัมภีร์ที่อธิบายอภิธรรมมัตตสังคหะ และ อภิธรรมมัตตติภาวินีเป็นวรรณกรรมภาษาบาลีรุ่นปัจจุบัน^๑

๔.๔ อธิขพลจาก คัมภีร์อนุฎีกา

คำว่า “อนุฎีกา” หมายถึงฎีกาย่อยที่แต่งเพิ่มเติมภายหลัง คำบาลี เรียกว่า “อภินวฎีกา” แปลว่า ฎีกาใหม่ เป็นคำอธิบายความในฎีกาให้เข้าใจง่ายขึ้น อนุฎีกามีชื่อต่าง ๆ แยกไปตามไตรปิฎก

๔.๔.๑ อนุฎีกาวินัย ได้แก่

- ๔.๔.๑.๑ วินยาลังการฎีกาคัมภีร์ใหม่เป็นผลงานของพระมุณีท โฆสะแต่งที่ประเทศพม่า
- ๔.๔.๑.๒ ขุททสิกขาฎีกาคัมภีร์ใหม่ หรือสุมังคลปสาทนินฎีกา เป็นผลงานของพระสังฆรักจิตเถระ แต่งที่เมืองราชปุระประเทศศรีลังกา
- ๔.๔.๑.๓ มุลสิกขาฎีกาคัมภีร์ หรือวิมตติเจตฎีกา เป็นผลงานของพระสมันตคุณสาคระ พระชาวพม่าแต่งที่เมืองวิชัยปุระในประเทศพม่า

๔.๔.๒ อนุฎีกาพระสูตร ได้แก่

- ๔.๔.๒.๑ อังคุตตรฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
- ๔.๔.๒.๒ ทุกังกุตตรฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
- ๔.๔.๒.๓ ติกังกุตตรฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
- ๔.๔.๒.๔ จตุกกังกุตตรฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
- ๔.๔.๒.๕ ปัญจกังกุตตรฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
- ๔.๖.๒.๖. นักกังกุตตรฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
- ๔.๔.๒.๗. สัตตังกุตตร ฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา

^๑ www.gotoknow.org/blog/dhammadakaya-๒๒/๒๑๕๘๓๗?class=yuimenuitemlabel - ๕๖k.

๔.๖.๒.๘. อัญัญคุดตฤฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
 ๔.๔.๒.๙. นวัคคุดตฤฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
 ๔.๖.๒.๑๐. ทลัคคุดตฤฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
 ๔.๔.๒.๑๑. เอกาทลัคคุดตฤฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสารีบุตร พระเถระชาวศรีลังกา
 ๔.๖.๒.๑๒. ชัมมปทัญญูฎถฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานพระวรสัมโพธิ แต่งที่ปุคันจิ ประเทศพม่า

๔.๔.๒.๑๓. เปฎฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสังฆราชญาณวังสะ ธรรมเสนาบดี แต่งที่ประเทศพม่า

๔.๔.๓ อนุฎีกาพระอภิธรรมได้แก่

๔.๔.๓.๑ อภิขัมมัตถวิภาวินีฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสุมังคละ แต่งที่ศรีลังกา
 ๔.๔.๓.๒ ปรมัตถวินิจชญฎีกาคัมภีร์ใหม่ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
 ๔.๔.๓.๓. นามรูปปริจเฉทฎีกาคัมภีร์ใหม่ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
 ๔.๔.๓.๔ อภิขัมมวารฎีกาคัมภีร์ใหม่ เป็นผลงานของพระสุมังคละ แต่งที่ศรีลังกา
 ๔.๔.๓.๕ สัจจสังเขปฎีกาคัมภีร์ใหม่ หรือสารัตถดสาลินีฎีกา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการแต่งฎีกาและอนุฎีกาประการหนึ่ง คือ นับตั้งแต่การแปลและแต่ง อรรถกถาในสมัยของท่านพระพุทธโฆษาจารย์ จนกระทั่งถึงสมัยที่มีการเริ่มแต่งคัมภีร์ฎีกาในรัชกาลของพระเจ้าปรักกมพาหุ เป็นต้นมา พระสงฆ์ทั้งที่เป็นชาวศรีลังกาและพม่า(เมียนมา) ได้แต่งอรรถกถาและฎีกาเป็นจำนวนมาก โดยยึดถือเอาหลักการและวิธีการแต่งอรรถกถา และฎีการุ่นแรก ๆ เป็นแบบ^๑

๔.๕ ปกรณ์วิเสส

หมายถึงคัมภีร์ ซึ่งไม่ได้แต่งขึ้นมาเพื่อจะแก้คำศัพท์หรือลำดับหัวข้อในพระไตรปิฎก โดยตรงเป็นเพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นมาเรียกว่า ปกรณ์วิเสส เช่น พระคัมภีร์วิสุทธิมคค์ จัดเป็นปกรณ์วิเสส. ปกรณ์วิเสสเหล่านี้ก็อาจแบ่งไปตามลำดับ เช่น ปกรณ์วิเสสระดับอรรถกถา หรือระดับฎีกา เป็นต้น เช่น

^๑ www.gotoknow.org/blog/dhammadakaya-๒๒/๒๑๕๘๓๗?class=yuimenuitemlabel - ๕๖k

ปกรณ์วิเสส ๗ เล่ม

๔.๕. ๑ วิสุทธีมัคคปกรณ์ ปฐมภาค

๔.๕ .๒ วิสุทธีมัคคปกรณ์ ทุตติยภาค

๔.๕ .๓ เนตติ-เปฏโปกเทศปกรณ์

๔.๕ .๔ มลินีทปัญหปกรณ์

๔.๕. ๕ มหาวังส ปฐมภาค

๔.๕ .๖ มหาวังส ทุตติยภาค

๔.๕ .๗ วินยกกมจันทิกา

อรรถกถาปกรณ์วิเสส ๒ เล่ม

๑. เนตติอัฐกถา

๒. มลินีทปัญหอัฐกถา-ฎีกา^๑

ยังมีปกรณ์วิเสสที่แต่งขึ้นในล้านนาไทยเช่นปกรณ์วิเสสที่เก่าแก่ที่สุดของ ล้านนา คือชินกาลมาลีปกรณ์ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตถึง ๕ ท่าน ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยกลางดังนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ "ชินกาลมาลีปกรณ์" นับเป็นผลงานชิ้นเอกของนักปราชญ์ชาวล้านนา ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอื่นๆ มากมายหลายภาษา รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตถึง ๕ ท่าน ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยกลาง

๒. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ (สมเด็จพระปิยะมหาราช) ได้ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แจกเป็นครั้งแรกในงานพระศพของพระราชวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ต่อมาเสฐียร พันธรัณย์ ได้แปลเป็นภาษาไทยเป็นครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ.๒๔๗๔ ใช้ชื่อว่า ชินกาลมาลินี และในราว พ.ศ. ๒๕๐๐ แสง มนวิฑูร ได้แปลเป็นภาษาไทยขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ มีเชิงอรรถ อธิบายความให้เข้าใจง่ายขึ้น

๓. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช รัชกาลที่ ๙ "ตำนานมูลศาสนา" เป็นปกรณ์วิเสสที่เก่าแก่ที่สุดของ ล้านนา ตามประวัติกล่าวว่าเกิดก่อน "ชินกาลมาลีปกรณ์" ในหลวง รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชวินิจฉัย และทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเผยแพร่แก่ประชาชน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาพระราชทานตราสัญลักษณ์ประจำรัชกาล " ภ.ป.ร." ไว้อยู่

^๑ www.consciousness.in.th/scripts/kumpee.html - ๘๓k

เหนือ "ตำนานมูลศาสนา" อันหมายถึง หลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัย และเป็นหลักฐานส่วนของพระมหากษัตริย์

๔.๖ โยชนา คือ คัมภีร์ประเภทแสดงการสร้างประโยคและแปลความหมาย คัมภีร์นี้จะมีคำว่า “โยชนา” นำหน้าหรือต่อท้าย ลักษณะของคัมภีร์โยชนามีรูปแบบค่อนข้างไปทางไวยากรณ์มากกว่าจะเป็นคัมภีร์ฎีกา ซึ่งมุ่งเน้นความหมายที่ถูกต้องของคำพูด โยชนาจะแบ่งไปตามไตรปิฎกคือ โยชนาพระวินัย โยชนาพระสูตร และโยชนาพระอภิธรรม นอกจากนี้ ยังมีคัมภีร์โยชนาอื่น ๆ แต่ถูกจัดไว้เป็นประเภทของ “คัมภีร์นอกสายพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาอนุฎีกา มธุ กนิฏฐะ คัมภีร์ และ โยชนาพระไตรปิฎก

อนึ่ง โยชนาของพระไตรปิฎกก็คือ ไวยากรณ์ที่จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ และความหมายในพระไตรปิฎกนั่นเอง โยชนาจึงให้ประโยชน์มากแก่ผู้ที่สนใจไวยากรณ์ในส่วนที่เป็นวากยสัมพันธ์ และผู้ที่ประสงค์จะใช้หลักของปรัชญาภาษาเพื่อนำมาประยุกต์กับภาษาของพุทธศาสนา การเกิดขึ้นของคัมภีร์โยชนานั้น เชื่อกันว่าเกิดขึ้นหลังคัมภีร์ฎีกา เมื่อดูจากชื่อผู้แต่งโยชนาที่ยังเหลืออยู่ ปรากฏว่าพระสงฆ์ชาวพม่าและและพระสงฆ์ชาวไทยจะแต่งไว้ค่อนข้าง มากในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะโยชนาของพระไตรปิฎก โดยแยกกล่าวเป็นหมวด ๆ ไป คือ

๔.๖.๑ โยชนาพระวินัย มีชื่อคัมภีร์ต่อไปนี้

๔.๖.๑.๑ ปาจิตติยาทีอรรถกถาโยชนา เป็นผลงานของพระชาคราภิวัังสะ ฟ่านักอยู่ ณ วัดทักษิณาราม เมืองมัณฑล ประเทศพม่า

๔.๖.๑.๒ ขุททลิกขาโยชนา เป็นผลงานของพระเถระวนนาสี)พระเถระที่อาศัยอยู่ในป่า (ไม่ระบุชื่อว่าเป็นใคร แต่งที่เมืองสกาย

๔.๖.๑.๓ วินยวินิจนยโยชนา เป็นผลงานของพระเถระนวาสี ไม่ระบุชื่อผู้แต่งแต่งที่เมืองสกาย

๔.๖.๒ โยชนาพระสูตร มีชื่อคัมภีร์ต่อไปนี้

๔.๖.๒.๑. นิธิกัณฑาสุตตอรรถโยชนา เป็นผลงานของพระจารินทาสะกะ (พญาธิสยาตอ)

๔.๖.๒.๒ ธัมมปัทฏฐกถาคาธาโยชนา เป็นผลงานของพระสิริสุ่มังคละเถระ แต่งที่พม่า

^๑ www.learntham.net/index.php?showtopic=๑๘๗๕๘-๓๕k

๔.๖.๒.๓ ตุลัตถโยชนา เป็นผลงานของพระอุกกังวังสมาลา

๔.๖.๒.๔ ปัจเจกขณโยชนา เป็นผลงานของพระอุกกังวังสมาลา

๔.๖.๓ โยชนาพระอภิธรรม มีชื่อคัมภีร์ต่อไปนี้

๔.๖.๓.๑ ธาตุกถามูลฎีกาโยชนา เป็นผลงานของพระสารทสตี (พระปุพพาราม
สยาคอ)

๔.๖.๓.๒ สังคหโยชนา เป็นผลงานของพระกวิธชะ

๔.๖.๓.๓ ธาตุวัตถุโยชนา เป็นผลงานของพระจารินทาสกะ

คัมภีร์สัตตศาสตร์

สัตตศาสตร์เป็นคัมภีร์ประเภทใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาคัมภีร์ประเภทวรรณคดีบาลี
คัมภีร์สัตตศาสตร์แบ่งได้ ๔ ประเภท คือ

๑. สัททสัตตตะ คือ คัมภีร์ประเภทไวยากรณ์
๒. อภิธานสัตตตะ คือ คัมภีร์ประเภทอภิธาน ได้แก่ พจนานุกรมบาลี
๓. ฉันทะสัตตตะ คือ คัมภีร์ที่ใช้คู่มือในการแต่งฉันท
๔. อลังการสัตตตะ คือ คัมภีร์อธิบายการแต่งวรรณคดีบาลี

คัมภีร์สัตตศาสตร์ทั้ง ๔ ประเภทข้างต้นนี้ การจัดการศึกษาปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย
ได้จัดไว้ในหมวดสหทวิเสสทั้งหมด และคัมภีร์ประเภทที่ ๑ คือ สัททสัตตตะ ตามที่ปรากฏในบัญชี
หนังสือของหอสมุดวชิรญาณ มีจำนวน ๑๓๔ เล่ม จารึกไว้ไปโบราณด้วยภาษาขอมผู้แต่งคัมภีร์นี้มี
ทั้งที่เป็นพระเถระชาว อินเดีย ศรีลังกา พม่า และไทย^๑

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาตามที่ยกมานั้นมากจนประชาชนทั่วไปจะศึกษาได้หมดสิ้น
และยังไม่ได้รวมตำราที่แต่งขึ้นในประเทศไทยอีกมาก ดังนั้นภาษาบาลีจึงมีอิทธิพลต่อภาษาไทย
อย่างยิ่ง

ปราชญ์ทางภาษาบาลีรุ่นแล้วรุ่นเล่า มีความสามารถในการนำเอาข้อธรรมจากคัมภีร์
ดังกล่าวมาเผยแผ่อย่างแพร่หลายเป็นเวลากว่า ๒๐ ศตวรรษในสังคมไทย จึงทำให้คำบาลีซึมซับด้วย

^๑ www.gotoknow.org/blog/dhammadakaya-๒๒/๒๑๕๘๓๗?class=yuimenuitemlabel - ๕๖k.

การยอมรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้จากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ได้รับงานกันขึ้น ภายหลังอย่างมากมาย

๔.๗ คัมภีร์สันสกฤต ทางฝ่ายจีน มหายาน

ในส่วนภาษาสันสกฤต ซึ่งในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ก็นับว่ามีอิทธิพลมาก ในภาษาไทยดังบทความของ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความรู้ไว้ส่วนหนึ่งดังนี้

๔.๗.๑ เฉพาะคัมภีร์ฝ่ายมหายานซึ่งต้นฉบับสันสกฤตที่ตกค้างเหลืออยู่ใน ปัจจุบันมีไม่ถึง ๑ ใน ๑๐ เพราะเมื่อพวกข้าศึกต่างศาสนารุกรานเข้ามาในอินเดียได้เที่ยวเผา วัดวาอารามของพระพุทธศาสนา ทำลายพระไตรปิฎกเสียมากกว่ามาก มหาวิทยาลัยนาลันทาและมหาวิทยาลัยวิกรมศิลา ซึ่งเป็นสถาบันศึกษาพระพุทธศาสนาสูงสุดในสมัยนั้น ก็ถูกเผาเสียปนปี คัมภีร์ต่างๆ จึงสูญหายไปมาก ที่ยังเหลือตกค้างอยู่บ้าง ก็เป็นด้วยภิกษุสงฆ์พาหนีไป กับหลบถารุณภัยเข้าไปอยู่ในเนปาลบ้าง ในทิเบตบ้าง ประกอบทั้งเมื่อสมัยพระพุทธศาสนา แพร่หลายเข้าไปในประเทศเหล่านี้ทั้งในเนปาลบ้าง ในทิเบตบ้าง ประกอบทั้งเมื่อสมัยพระพุทธศาสนา แพร่หลายเข้าไปในประเทศเหล่านี้ได้พาคัมภีร์สันสกฤตมาเป็นต้นฉบับ จึงพอจะหาได้บ้างที่ตกค้างเหลืออยู่ในเนปาล, ทิเบต, จีน และญี่ปุ่น แต่หาพบใน เนปาลกับทิเบตมากกว่าแห่งอื่นและส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์นิกายมันตรยาน โชคคติที่คัมภีร์ สันสกฤตของลัทธิมหายานได้ถูกแปลถ่ายไว้ในภาษาจีนเป็นอันมาก การศึกษาลัทธิมหายานจึงจำเป็นต้องผ่านทางภาษาจีน ในหนังสือประมวลสารัตถะพระไตรปิฎก แต่งครั้งราชวงศ์หงวน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้บอกจำนวนคัมภีร์ในพระไตรปิฎกจีนพากย์ไว้ดังนี้

- ๑) พระสูตรฝ่ายมหายาน ๘๕๗ คัมภีร์ ๒,๕๘๐ ผูก
- ๒) พระวินัยฝ่ายมหายาน ๒๘ คัมภีร์ ๕๖ ผูก
- ๓) ศาสตร์ฝ่ายมหายาน ๑๑๘ คัมภีร์ ๖๒๘ ผูก
- ๔) พระสูตรฝ่ายสาวกยาน ๒๕๑ คัมภีร์ ๗๑๐ ผูก
- ๕) พระวินัยฝ่ายสาวกยาน ๖๕ คัมภีร์ ๕๐๔ ผูก
- ๖) ศาสตร์ฝ่ายสาวกยาน ๓๘ คัมภีร์ ๗๐๘ ผูก

รวมทั้งสิ้นเป็น ๑,๔๔๑ คัมภีร์ ๕,๕๘๖ ผูก แต่จำนวนคัมภีร์ในพระไตรปิฎกจีนพากย์นี้ แต่มีข้อสังเกตว่าในส่วนจีนมหายานนั้น มักแปลเป็นภาษาจีนทั้งหมดจึงไม่ค่อยมี

บทบาทมากนัก ในเรื่องของการนำไปเป็นบทสวดมนต์ก็ดี การใช้สันทนาที่ดี ที่มีบทบาทมากคือฝ่ายมหายานที่มาทางสาย สุวรรณภูมิ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๔.๗.๒ คัมภีร์สันสกฤตในสาย พราหมณ์

นับว่ามีอิทธิพลต่อภาษาไทยมากที่สุดโดยเฉพาะคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ไทยยอมรับทั้งในรูป ศาสนา วรรณคดี วรรณกรรม เช่น

๑) คัมภีร์ รามายณะ เป็นเรื่องราวต่างๆในเทพนิยายเรื่องนี้ตามหลักความจริงโดยตัดเอาสิ่งเหนือธรรมชาติและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทั้งหลายออกไปแล้ว อาจจะมีมองเห็นเหมือนที่ผมเห็นอยู่อย่างหนึ่ง นั่นคือแท้จริงแล้ว รามเกียรติ์และรามายณะก็คือบันทึกประวัติศาสตร์สงครามและการเมืองของชนชาติโบราณสองชนชาติที่มีอยู่จริงในโลก นั่นคืออารยันและคราเวียน^๑

๒) สกุนตลา เป็นเรื่องเกร็ดอันหนึ่งในมหากาทรเรียกว่า สกุนต์โลปาจารย์ณ ถูกแปลไปหลายภาษา การแปลแต่งเป็นไทยนี้ เพื่อให้เหมาะแก่การที่จะเล่นเป็นบทละครรำสำนวนหนึ่ง และบทละครร้องหรือบทละครดึกดำบรรพ์อีกสำนวนหนึ่ง โดยอาศัยฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของเซอร์วิลเลียม โยนส์ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นี้ นับเป็นช่วงระยะเวลาที่ภาษาไทยเขียนได้เจริญสูงสุด ปรากฏบทพระราชนิพนธ์ในพระองค์มากกว่า ๒๐๐ เรื่อง^๒

๓) นิทานเวตาล วรรณคดีอินเดียโบราณ ทั้งที่เขียนโดยภาษาบาลีและสันสกฤต ปรากฏรูปแบบการเขียนชนิดเรื่องซ้อนเรื่องอยู่จำนวนมาก เรื่องเอกส่วนใหญ่คือคัมภีร์ศาสนาหรืออรรถกถาธรรม อันมีแก่นแกนว่าด้วยความดี ความงาม ความจริง การหลุดพ้นถึงขั้น "สัจจะ" ที่ไม่อาจมีอะไรมาสั่นคลอนได้ นิทานย่อย ๆ จำนวนมากที่เกิดขึ้นภายใต้เรื่องเอกเหล่านี้ จึงมีส่วนเสริมให้แก่นของเรื่องเอกคมชัดกาวาวและหนักแน่นน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น^๓

๔) พระธรรมศาสตร์ เป็นกฎหมายแม่บท มีรากฐานมาจากคัมภีร์ธรรมสัจถัมของมอญ ซึ่งมอญได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์มัญญศาสตร์ของอินเดียอีกทอดหนึ่ง โดยเลือกเอาเฉพาะหลักสำคัญอันเป็นตัวบทกฎหมายแท้ๆ ที่นำมาปรับเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้^๔

^๑ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกคืออะไร, (บทความ).

^๒ <http://www.kusolsuksa.com/webboard/index.php?topic=๑๕๐.๕;wa> p.๒.

^๓ <http://www.pantown.com/board.php?id=๑๔๖๘๘&area=๔&name=board๓&topic=๑๔๒&action=view>

^๔ http://student.nu.ac.th/naruto_nu.com/tosh.html

๕) ภัทวคคีตา หลักธรรมที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ อาศรม ๔ หลักปรัชญาภคคีตา หลักธรรม ๑๐ ประการ และหลักปรมาตมันและโมกษะ^๑ นับว่ามีอิทธิพลต่อภาษาไทยไม่น้อย

สรุปประเทศไทยได้รับเอาภาษาบาลีและสันสกฤตจากคัมภีร์ดังกล่าวมา โดยเข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ ภาษาบาลีที่บางครั้งนักวิชาการตั้งชื่อว่า วรรณคดีบาลีของเถรวาท ดังข้อวิจารณ์ดังนี้

“นิกาเยเถรวาทอุดมสมบูรณ์สะพรั่งพร้อมไปด้วย พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสสมากมาย ยกเว้นพระไตรปิฎกและอรรถกถาเสีย คันถรจนารจารย์ชาว ลังกา ไทย พม่า ลาว ได้แต่งปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ในภาษาบาลีเป็นจำนวนไม่น้อย คัมภีร์ที่แต่งแก่พระไตรปิฎกเรียกว่า อรรถกถา อาจารย์ผู้แต่งเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ ยังมีคัมภีร์แต่งแก่อรรถกถาอีกเรียกว่า ฎีกา อาจารย์ผู้แต่งเรียกว่า พระฎีกาจารย์ และยังมีแต่งขยายความฎีกาให้พิสดารไปอีกเรียกว่า อนุฎีกา เรียกชื่อผู้แต่งว่า อนุฎีกาจารย์ ยังอีกประเภทหนึ่งเป็นคัมภีร์แต่งขยายลึกลับในเรื่อง ไวยากรณ์ หรืออรรถกถาในคัมภีร์พวกอรรถกถาเรียกว่า โยชนา อาจารย์ผู้รจนารเรียกว่า พระโยชนาจารย์ และยังมีปกรณ์วิเสสอีกมากมาย..”^๒

๔.๘ สรุปวิเคราะห์ท้ายบท

จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ภาษาไทยนั้นมีภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเขามามีบทบาทตั้งแต่ครั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้ามาตั้งมั่นกว่า สองพันปีแล้ว ตามหลักฐานจาก คัมภีร์ดังกล่าวมา

คัมภีร์ต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อผู้นับถือศาสนา ทำให้เข้าไปมีบทบาทต่อสังคมท้องถิ่นเป็นอย่างกว้างขวางในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะภาษาทำให้เกิดวิวัฒนาการเป็นภาษาของตนเองขึ้น จากการที่ไม่มีภาษาเขียนของตนเอง ในภูมิภาคนี้เช่น เขมร พม่า มอญ ไทย ลาว เป็นต้น ทำให้เริ่มพัฒนาภาษาเขียนของตนเองขึ้น ประเทศไทยเริ่มมีอักษรเป็นของตนเองเมื่อพ.ศ. ๑๘๒๖ โดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงประดิษฐ์ขึ้นโดยการนำอักษร มอญ เขมรมาเทียบ ซึ่ง ภาษามอญและเขมรนั้นก็พัฒนามาจาก บาลีสันสกฤตเช่นกัน

พบหลักศิลาจารึกภาษามอญที่ปรากฏในประเทศไทยหลายแห่งเช่น

๑. จารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาเมืองฟ้าแดงสูงยาง ๑ จ. กาฬสินธุ์

^๑ http://student.nu.ac.th/naruto_nu.com/tosh.html

^๒ อ้างแล้ว, เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สื่อการค้า, ๒๕๒๒), หน้า ๖๒๘.

๒. จารึกวัดโพธิ์ชัยเสมาราม ขอนแก่น
 ๓. จารึกใบเสมาวัดโนนศิลา ขอนแก่น
 ๔. จารึกแม่หินบดเวียงมะโน เชียงใหม่
 ๕. จารึกวัดโพธิ์ร้าง นครปฐม
 ๖. จารึกสถูปดินเผาวัดเมืองชุมพล นครสวรรค์
 ๗. จารึกวิหารโพธิ์ลังกา นครศรีธรรมราช^๑ ฯลฯ
- ซึ่งภาษามอญนั้น ปรากฏมีมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา
- จารึกถ้ำนารายณ์**

เป็นจารึกเป็นจารึกที่ใช้แบบอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ มีบางคำที่ใช้ภาษาบาลี เช่น “อนุราชปุร” และ “กุธตรี(กุธทลี)” จารึกไว้บนพื้นผนังปากถ้ำ ทางด้านเหนือจำนวน ๗ บรรทัด..อายุกาลจารึกพุทธศตวรรษที่ ๑๒(ชาวบ้านเรียกถ้ำนี้ว่า ถ้ำเขาวง)^๒

สำหรับภาษาสันสกฤตพบที่ จารึกเสาแปดเหลี่ยม เป็นจารึกที่ใช้รูปอักษรหลังอักษร “ปัลลวะ” ภาษามอญโบราณ ได้วิวัฒนาการมาจากรูปอักษรปัลลวะ ใช้เป็นอักษรมอญในระยะเริ่มแรก มีจารึกทั้งหมด ๘ ด้าน..มีอยู่หลายคำที่น่าศึกษาอย่างเช่นคำว่า “ปรัชญาวันต, สีลปาล, สีลกูมาร, สะวิษะน, และรุทธรักกะ” ดังนี้ เป็นต้น คำที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต บาลี”^๓

อักษรมอญนั้นมีมานานก่อนอาณาจักรสุโขทัยมาก น่าจะมีมาตั้งแต่ที่พระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่นในสุวรรณภูมิ และได้จารึกพระไตรปิฎกไว้หากไม่สูญหายไปเพราะภัยต่าง ๆ คงได้หลักฐานอย่างสมบูรณ์

อักษรขอม

ขอมหรือ กัมพูชา โบราณ มีอักษร ใช้มาก่อนที่ไทยจะมีอักษรไทยใช้ ที่ปรากฏ หลายที่ในประเทศไทยเช่น

๑. จารึกปราสาทหินพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา
๒. จารึกดงแม่ปางเมือง จังหวัดนครสวรรค์
๓. จารึก วิภูตอ จังหวัดสโขทัย

^๑ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์ ๒๕๒๕), หน้า ๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๐.

๔. จารึกบ้านพังพวย จังหวัดปราจีนบุรี^๑ ฯลฯ

จารึกที่ขุดมาเพียงเป็นตัวอย่างว่ามีทุกภาคของประเทศไทย ในครั้งที่ยังไม่มีประเทศไทย เป็นเพียงอาณาจักรต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้อำนาจขอม ดังนั้นอิทธิพลภาษาขอมและมอญจึงมีมาก่อนใน ดินแดนแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็น มอญและ ขอม ต่างเคยมีอำนาจปกครองอาณาจักรต่าง ๆ ในสุวรรณ ภูมิ ดังนั้นคนในพื้นที่ย่อมรับเอาวัฒนธรรม มอญและขอมเป็นธรรมดา พ่อขุนรามคำแหงจึงรับเอา แบบอย่างจากภาษาทั้งสองมาเทียบเคียง

ตัวอย่างจารึกปราสาทหินพิมาย

“..ศิลาจารึกนี้ได้พบเมื่อไรไม่ปรากฏหลักฐาน ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้ ลงทะเบียนไว้ใน Inscriptions du Cambodge เป็นจารึกเลขที่ k ๓๕๗ ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ ใช้ชื่อเรื่องว่า จารึกหลักที่ ๖๑ ที่ขอบประตูซุ้มระเบียงคตปราสาทหินพิมาย..”

คำจารึก

๑. ๑๐๓๐ ศกอยุธยาภิรมย์วารนุวระกัมรเตงอญศรีเรนุทราชิปติวรุมมสรุก โฉ วกุลสุถาปนากัมรเตงชคต(เสาปติไคร

๒. โลกยวิชชาเสนาปติกัมรเตงชคตวิมาย ๐ ชวนขุญต์ระหะเนะไตบนุทานก.วนไตล กสิมุตติกัฏกไตกนตุกวนไต^๒

ฯลฯ

ข้อสังเกต ในจารึกมีทั้ง คำบาลี สันสกฤต ขอม ปะปนกันตามแบบการจารึกสมัย โบราณ ตามคำแปลในข้อที่ ๑ ดังนี้ “ ๑๐๓๐ ศก แรม ๘ คำเดือนยี่ พระมกรเตงอญศรีเรนุทราชิป ติพรมเมือง โฉวกุล สุถาปนามกรเตงชคตเสนาปติไคร โลกยวิชัย ซึ่งเป็นเสนาบดีแห่งมกรเตง ชคตพิมายฯ”

อิทธิพลจากชนชั้นปกครอง-พระสงฆ์

การศึกษาของคนสมัยนั้น ได้จากวังและวัดซึ่งถือเป็นสถานศึกษาที่สำคัญ ดังนั้นภาษา จากพระไตรปิฎกจึงเป็นหลักในเรื่องตำราเรียน ตั้งแต่ยังไม่มามีภาษาไทยใช้ คือเรียนพระพุทธศาสนา กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงศึกษาภาษาบาลีผ่านภาษาธรรม โดยราชบัณฑิต หรือพระสงฆ์ที่เป็น นักปราชญ์ กษัตริย์ ตรีศและทรงพระนิพนธ์เป็นภาษาบาลีได้ เมื่อภาษาธรรมกระจายไปสู่ ประชาชนภายนอกโดยได้รับการฟังธรรมจากพระสงฆ์ และเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนา ก็ สามารถท่องจำสวดมนต์ต่าง ๆ ได้ ภาษาธรรมกลายเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ คนทั่วไปนำไปใช้เป็น

^๑ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร: จารึกในประเทศไทย เล่ม ๒ หน้า ๑๘-๑๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๕.

คาลาด้านต่าง ๆ ดังวิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิตเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่อง ในฐานะเป็นนบายในการปฏิบัติธรรม” ของ รอบทิศ ไวยสุศรี น่าสนใจหลายตอนจะนำตัวอย่างเช่น

ประเภทของคาลา

๑. ภาษาบาลี คือคาลาที่เป็นภาษาบาลีดั้งเดิม เช่น บทสรรเสริญพระพุทธรูป อิติปิโส.. บทไครสรณคมนัน พุทธ สรณิ จตุลลมิ.. บท พาหุง., คาลาชินบัญชร เป็นต้น

๒. ภาษาไทย คาลาที่แต่งขึ้นใหม่เป็นภาษาไทย เช่น “ สาธุ ข้าขอนอบน้อมพระพุทธรูปคุณัง พระรัชมคุณังพระสังฆคุณัง พระรัตนตรัยแก้วสามประการ พระพุทธรูปชินสีห์ พระพุทธรูปชินราช พระธาตุจุฬามณี พระศรีสรรเพชญ์ พระธรรมเจ้าทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นที่จับข้าพเจ้าขออาราธนามาอยู่ในดวงจิตในหทัยของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะกระทำการสิ่งใดขอให้ประสิทธิ์ ขอเดชเดชะ คุณบิดามารดา ครูอาจารย์ ปวงเทพเทว จงมาเป็นที่พึ่งแก่ข้าพเจ้าในการบัดนี้เถิด

๓. หัวใจคาลา คือนำคาลาต่าง ๆ มาถอดเอาแต่หัวใจเพื่อสะดวกในการท่องบ่นภาวนา เช่น ไตรสรณคมนัน ก็ถอดเป็น “พุทธสังมิ” พระพุทธรูปก็ย่อเป็น “ อะสังวิสุโลปุสะปุกะ)หรือ นวหรรณุกย่อเป็น “อิสะวาสุ” อริยสังก็ย่อเป็น “ทุสะนิมะ” เป็นต้น

๔. ภาษาไทยผสมบาลี เช่น

“เมตตัญจะสัพพะโลกัสมิง นะโมพุทฺธายะ นะโมตัสสะภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทฺธสสะ นะโม จงกลาด ตัสสะ จงแคล้ว ภควโตอย่าได้เห็นข้าพเจ้า อรหโต เมื่อพระเจ้าได้ตรัสเป็นใหญ่กว่าสัตว์ทั้งหลาย สัมมาอย่าได้ต้อง พุทฺธสสะ ออกไปจงไกลฯ”

๕. ภาษาอื่น ๆ เช่น

- คาลาหัวใจฤทธิ (ภาษาลาว)

หุนลูลุหุบ สวาหาย หุนลูลุหับ สวาเพิก ยะทิหัง สังฆะปะวะรัง พุทฺธ ยันตัง ชัมมะระตะนัง หุนลูลุสวาหับฯ

- คาลาแก๊ยาสั่ง(เขมร)

อັตกามานะ สัมภาวเย นะอังคะะ มะสันอันตือ เปริยงกอง มะชะพรหม เปียมะชะจงแกะ เมียงกงจิงกอ แอแต โคมสหมตติฯ^๑

ดังนั้นอิทธิพลคัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีต่อภาษาไทยในแง่การนำไปใช้ของ วิชาการหรือปัจเจกชนจึงมีมาและพัฒนาเรื่อยมาจนปัจจุบัน

อิทธิพลจากนักปราชญ์บาลี

^๑ รอบทิศ ไวยสุศรี, การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่อง ในฐานะเป็นนบายในการปฏิบัติธรรม, หน้า ๑๐๐
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๑.

ในประเทศไทยภาษาบาลี มีนักปราชญ์ เป็นครูสอน ภาษาบาลีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย มีการสอบแข่งขันมาทุกสมัย จนในปัจจุบันมีการจัดหลักสูตรการเรียนภาษาบาลีถึงปริญญาธรรม ๕ ประโยคซึ่งเป็นชั้นสูงสุดสายภาษาบาลี ดังรายชื่อผู้ที่สอบได้ตั้งแต่ปีสามแฉดดังนี้

สามแฉด [สาปุตสเทวะ](#) สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๑๘ ปี สังกัด [วัดราชาธิวาสวิหาร](#) (ต่อมาย้ายไปจำพรรษา ณ [วัดบวรนิเวศวิหาร](#))

สามแฉด [ปลัด เกตุทัต](#) - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๐ ปี สังกัด [วัดเบญจมบพิตร](#)

สามแฉด [เสฐียรพงษ์ วรรณปก](#) - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๑ ปี สังกัดวัดทองนพคุณ

สามแฉด [ประยุทธ์ อารยางกูร](#) - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๒ ปี สังกัดวัดพระพิเรนทร์

สามแฉดรุทัย เกลี้ยงเล็ก - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๑ ปี สังกัดวัดบางหลวง ปทุมธานี

สามแฉดสำราญ สุขวิฑฒโก - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๒ ปี สังกัด [วัดสุทัศนเทพวราราม](#)

สามแฉด [บรรจบ บรรณรุจิ](#) - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๑ ปี สังกัดวัดแก้วฟ้า ราชบุรี

สามแฉดประกอบ วงศ์พรนิมิตร - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๑ ปี สังกัด [วัดชนะสงคราม](#)

สามแฉด [ประยูร มีฤกษ์](#) - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๐ ปี สังกัดวัดประยูรวงศาเวศ

สามแฉดสุชาติ สอดสี - สอบไล่ได้เมื่ออายุ ๒๒ ปี สังกัดวัดปากน้ำภาษีเจริญฯ

ในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธเถรวาทมีนักปราชญ์ ภาษาบาลีมากมาย เช่น ศรีลังกา พม่า ลาว กัมพูชา ตัวอย่างเช่น ของพม่า คือ มหาเถระ เลดี สยาดอว์ อัครมหาบัณฑิต (Mahagthera Ledi Sayadaw Aggamaha Pandita, D.LITT.) แต่งหนังสือ (The Manuals Of Buddhism . The Expositions of The Buddha-Dhamma)^๑ ท่าน Ven. Dr. Nodhinanana จากบทความ An Approach to Buddhist Ethic through Pali language^๒ และจากศรีลังกา คือท่าน k. Sri Dhammananda หนังสือที่ได้รับความนิยมของท่านคือ Food for the thinkink Mind น่าจะแปลว่า อาหารใจ^๓ หรือแม้แต่นักปราชญ์ทางยุโรปสมัยใหม่ก็ยังมีผลงานดีเด่นปรากฏแก่สายตาโลกเช่น Ms. Rhys Davids, มีผลงานเช่น humanism -- evolution -- Hina-Yana Buddhism -- natural causation เป็นต้น ท่านเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมปาฬิปกรณจีน (Thomas William Rhys Davids (๑๒ May

^๑ Mahagthera Ledi Sayadaw Aggamaha Pandita, The Manuals Of Buddhism Mother Ayeyarwaddy Publishing House, yangon, Myanmar ๒๐๐๔.

^๒ Academic Papers, Buddhism& Ethics, Symposium Volume, Mahachulalongkornrajavidyaraya University Main campus wang Noi, Ayuthaya, Thailand ๒๐๐๘.

^๓ k. Sri Dhammananda, Food for the thinkink Mind . Reprinted for free by The cooperate Body of the Buddha Educational Foundation, Taipei, Taiwan, R.O.C. ๑๙๙๙.

